

Fény és árnyék – szétválaszthatatlanul

Halász Péter: Az első csóktól az első gyermekig.

A párválasztás, a házasság és a gyermek a moldvai magyarok szokás- és hiedelemvilágában.

Tortoma Könyvkiadó, Barót 2020. 455 old.

Halász Péter legújabb könyvének tárgya a párválasztás, a házasság és a gyermek, illetőleg mindezek együttese a moldvai magyar nyelvű közösségek szokás- és hiedelemvilágában. Hatalmas és Moldova esetében különösen is összetett kérdéskört felölelő téma, a magamfajta kutató egymaga összeroppanna „alatta”. Halász Péter előnyt kovácsolt a tér, az idő és egyéb tényezők okozta korlátokból, és pedig azáltal, hogy a szüret idejét nem sűrgette. „1966 óta gyűjtött cédulák alapján fogalmaztam meg monográfiám szövegét” – írja (29.). A korábbi kötetekben alkalmazott eljáráshoz hasonlóan a szerző a teret és a figyelmet ezúttal is az adatok bemutatására szenteli, ám a tudományművelés ezen formájában is szerepet kapnak az értelmező, összegző vagy éppen értékelő szempontok.

Vajon hol kezdődik a párválasztás-házasság-gyermek triász szokásköre, és hol van a határa? A diszciplinák százaira tört és töredezett tudományban – szerencsére – nem találunk olyan elméletet, amely az emberi élet és életmód bonyolultságát képes egymaga átfogni és definiálni. „Az ember élete körforgás, tulajdonképpen mindegy, hol kezdünk bele” – írja a szerző, és állítását nehéz vitatni. Különösen akkor, ha ez az élet egy hagyományos kultúra keretei között bontakozik ki, ahol az egyén és a közösség – olykor aszimmetrikus, máskor hierarchikus, ám végeredményben – szerves egységet alkot. Ebből adódik a szokáskutatás egyik legbonyolultabb problémája is, hogy ti. egyszerre kell látnia és láttatnia az egyént és a közösséget. Ennek a követelménynek nem könnyű maradéktalanul eleget tenni. Halász Péternek példaértékűen sikerült. A párválasztás igen gazdag kulturális és társadalmi összetevőinek a bemutatása a következő területek menték történik: „az ismerkedéstől és az udvarlástól [...] kezdődően a [...]

menyegzőnek [...] nuntának nevezett lakodalomig, s azon túl: a gyermekáldásig és a gyermeknevelésig, annak minden racionális és rituális mozzanatáig, érzelmi, társadalmi, vallási és jogi vonatkozásáig, annak költészetével, erotikus és gazdasági vonatkozásaival, valamint hiedelemvilágával együtt” (29.).

Az első csóktól az első gyermekig vezető események sorát négy fejezetbe rendszerezte. Az „elbeszélést” távolról, történelmi távlatból indítja. Elbeszélés, írom, mert olvasóbarát írásstílusának köszönhetően a mű regényként, szociográfiaként és tudományos közleményként egyaránt olvasható. A történelmi előzmények, a társadalomtörténeti kontextus számos kortárs jelenség értelmezésére magyarázattal szolgálhat; és nem kétséges az sem, hogy a moldvai magyarság „kialakulásának” kérdése, a különféle irányú migrációs folyamatok felvázolása, a természetes, szerves identitás kialakulását gátló körülmények ismertetése a párkapcsolat kutatása szempontjából sem mellőzhető körülmények. Ha ünnepről, ünnepi rituálékról nem, drámáról és tragédiákról a történelem kapcsán is olvashatunk erőteljes, olykor keserves, sőt gyászos mondatokat. Az adatközpontúság mellett ez a viszonyulás Halász Péter másik védjegye: a világos beszéd, a bátor megszólalás az igazságosság mellett és a törvénytelenesség ellen. A fejezetben érintett „társadalmi elmaradottság” kérdését magam árnyaltabban látom. Nem tudhatjuk ugyanis, hogy „fejlett” társadalmi körülmények közepette milyen – másik – utat jár(hat)ot volna be az etnikai és vallási idegenség, a jogfosztottság állapotában élő moldvai magyarság. Azaz: nagy kérdés, hogy a körülmények és az adottságok együttesen mit tettek, és mit nem tettek (volna) lehetővé. Azt már könnyebben elhíhetjük a szerzőnek, hogy a modern világ civilizációs vívmányai (egészségügy, oktatás és művelődés, jog és törvény

Iancu Laura (1978) – néprajzkutató, ELKH BTK Néprajztudományi Intézet, iancu.laura@gmail.com

stb.) árnyoldalaival együtt jelent meg Moldvában (is). Egy-egy (önmagában álló) statisztikai adat értelmezése kapcsán szintén fennáll a veszélye a kétséges, vitatható megállapítások megfogalmazásának. (Vö.: „Moldva [...] katolikus magyarsága [...] a XVII. század végére gyakorlatilag elpusztult” 13.) Perka Mihály, az északi falvak, ill. a térségben élő katolikus magyar közösség történetéről szóló kiadványában (*Rădăcini. Despre maghiarii din Moldova [Ceangăii]*. Săbăoani, k. n., 2012. 120. 316. Magyar nyelvű megjelenés: *Gyökerek. A moldvai magyarokról. A csángók*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2020. 120. 336.) részletesen foglalkozik a helyi egyháztörténeti munkákban „eltűntnek” nyilvántartott szabófalvi katolikusokkal, akik – a kutatásai szerint – nem eltűntek, pusztán el-, ill. odébb költöztek.

A második fejezet a párválasztás közvetlen „előzményeit és következményeit” mutatja be. A szerző idézi Liviu Pilat egy középkori magyar falu, Kickófalva népéletéről szóló munkáját (2005). Az ebben foglaltak, valamint a kutatásai során tapasztaltak alapján, Halász Péter arra a következtetésre jut, hogy „a párválasztás és a házasság szokásanyaga lényegét tekintve keveset változott” (27.) az elmúlt három évszázad alatt. A párválasztás kérdésköréhez kapcsolódó szokások, folklór- és népköltészeti alkotások sokfélesége, nemek, életkor és társadalmi státus szerinti eltérésekből fakadó sokszínűsége még gyűjtőfogalmak, kulcsszavak segítségével sem egykönnyen áttekinthető. A találósok, a táncok/tánc típusok, egy-egy település helytörténeti bemutatása stb. mind-mind a párkapcsolat-kérdéséhez (is) kapcsolódó témák, ám aligha okozott volna hiányérzetet az, ha csak a kérdéshez szorosan kapcsolódó tényezőkre hívja fel az olvasó figyelmét egy-egy lábjegyzet keretében. A (népi) kultúra kognitív működésének megértése szempontjából lényegesen nagyobb jelentőségűnek tűnik a játék, a játékoság, továbbá az egyébként gazdagon idézett tájszavak szerepe; a földtulajdon és a vagyon, a vallás, a guzsalyosság, a „szeretős viszony”, a „gyűlöletté ecetesedő szerelem” stb. jelenségek részletes bemutatása. Ezek a témák, az ezekről szóló fejezetek a kötet legértékesebb egységei. A szerző rendkívül érzékletesen és pontosan mutatja be a páros élet fényes és árnyoldalait, az öröm és a szenvedés kettősségét.

A harmadik fejezetben az egymásra talált fiatalok közös életét megalapozó és legalizáló rítus, a *menyegző, lakodalom, nunta* kerül bemutatásra. Indokolt eljárás, hogy bizonyos társadalmi kérdésekben, mint például a jogszokás vagy szokásjog esetében ezt látjuk is, a szerző nem csak térben, időben is kitágítja a perspektívát. A katolikusok közvetlen környezetéből érkező hatások mellett megvizsgálja azt is, hogy mi lehetett az az örökség, az az alap, amit az erdélyi magyar „bevándorlók” magukkal vi(hete)ttek Moldvába – például a lakodalmi szokások esetében.

A lakodalomhoz kapcsolódó szokások sokasága és sokfélesége szinte átláthatatlanná teszi az eseménysort. Fogadjuk el a szerző állítását miszerint a lakodalom: „a moldvai magyar nyelvterület egészére nézve meglehetősen egységesnek mondható [...] egy-egy mozzanatában mutatkozó földrajzi különbségek jelentős része inkább a szokás hagyományos elemeinek megkopásával [...] magyarázható” (157.). A kérdést bonyolítja, hogy a témában nem készültek alapkutatások, ezek elvégzését pedig szinte lehetetlenné teszi a forráshiány. Az uniformizálódásnak pedig egészen új kiváltó okai is vannak, például a lakodalmak lebonyolítására szakosodott cégek megjelenése és működése. Mindezek hatására a helyi szokásvilág a globális trendekhez idomul. Innen nézve szinte kultúrtörténeti relikviának tetszenek a „rendhagyó házasságokról”, a „halott lakodalmáról”, a vadházasságról, a leányszóktetésről, a lüdercszeretőről, a megedett lányról és a „virággyermekről” szóló tudósítások, szokásleírások.

A kötet utolsó fejezete a családi életéről és a gyermeknevelésről szól. A szerző nem habozik megvallani, hogy fél évszázadnyi idő sem bizonyult elégségesnek „a házasetet bizalmasabb részleteinek” a megismeréséhez. Ennek az az oka, hogy a kutató „a moldvai magyaroknál nagyfokú szeméremesség”-gel találja magát szembe (306.). Az intimitás és a szeméremesség belső irányultságú; ennek a következménye például az, hogy „a nemi aktusról még nehezebb információhoz jutni [...], nekem nem is sikerült” – teszi hozzá a szerző (306.). Azonban annál több és rendkívül értékes anyagot gyűjtött és adott közre a családtervezés körülményeiről, az anya-gyermek kapcsolatáról, az első évtized életeseiményeiről. Szó esik itt sok egyéb mellett az egyház és

a pap családtervezést szabályozó tevékenységéről, a várandósság állapotáról, az újszülött csecsemő gondozásáról és védelméről, a terhes és a gyermekágyas asszony örömeiről és nehézségeiről, az asszonyverésről, a gyermek munkába és közösségbe való neveléséről. A fiatal végül elindul a saját útján a saját útjára, az édesanya pedig a szülőség dolgát folytatva tovább, újabb és újabb gyermek világra jöttét segítve. Erősen adta (volna) magát itt a testvérség kérdéskörének érintése, és nem adjuk fel a reményt, hogy a szerző a témához kapcsolódó (további) adatait egy másik tanulmány keretében megosztja olvasóival.

A szocializációs folyamatok bemutatására a szerző az esztendő jeles napjaihoz kapcsolódó szokásokat, a gazdasági esztendő forgatókönyvét hívja segítségül, hiszen az egyén élete e kulturális és társadalmi keretek között zajlik. A ciklikus keret törvényszerű következménye, hogy egy-egy jelenségről (mátkázás, aprószentekelés stb.) több ízben is szó esik. A dramatisztikus szokások kutatástörténetében nem egy téves állítás rögzült és terjed el. Többek között az a szerző által is idézett adat, miszerint Magyarfaluban (Arini) nem ismert a kecsketáncoltatás, az urálás pedig új szokás. Az állítás nem felel meg a valóságnak. Hasonló – talán félreolvasásból származó – pontatlanság fordul elő a 422. oldalon közölt képaláírásban. A fénykép Magyarfaluban és nem Bukila-Bogdánfalván készült. (Első megjelenése: Csoma Gergely: *Moldvai csángó magyarok*. Corvina, Budapest 1988. Az itt olvasható adatok értelmében Bukilából a képet kísérő szokásleírás származik.)

A kötet utolsó írása *Az iskoláskor* címet kapta, tartalmát illetően pedig iskolatörténeti áttekintés. A fókusz az oktatáspolitikai erőszakos asszimilációs gyakorlatának a bemutatására esik, a Trunki Péter – Bodó Csanád szerzőpáros közreadásában 2017-ben megjelent kötet tanulságai alapján (*A tanfelügyelő jelenti. Román állami iskolázás a moldvai magyar falvakban*. Kriterion Könyvkiadó Kolozsvár). A párválasztás témájától eltávolodva Halász Péter itt egy más természetű kérdést fogalmaz meg, hogy ti.: „a családja anyanyelvétől elszakadó gyermek milyen érzelmi hátrányokat szenved egész életére ettől a természetesnek egyáltalában nem nevezhető »nyelvhasadásos« állapotól” (437.).

„Elgondolom – írja a szerző a kötet 9. oldalán –, hogy amibe most fogtam [...] főképpen a moldvai magyarság ünnepeiről szólnak majd [...] ünnepi alkalmak, ünnepélyes cselekedetek és ünnepi érzelmek tárháza lesz tehát ez a könyv”. A munka végeztével, a hosszú alagút végén pedig azt kellett megtapasztalnia, hogy: „a valóság megismerésével és kibontásával egyre kevesebb az ünnep és egyre több a gond és a munka, vagyis a baj” (9.). Ez számomra a kötet felbecsülhetetlen tanulsága. Ugyanis egy olyan (népi) kultúrát mutat be, ahol a *gond*, a *munka*, a *baj* nem azonos valamiféle hamis, negatív érzéssel. A moldvai magyar közösség életpéldája azt tanúsítja: a *gond*, a *munka* és a *baj* éppen az, amiért egyáltalán érdemes és hasznos élni. A szenvedést, a bajt nem ez, hanem egyedül csak a *rossz*, a bennünk meghúzódó rossz okozza.

Iancu Laura

Monográfia a moldvai magyarok párválasztásáról, házasságáról és gyermekvállalásáról

Halász Péter *Az első csóktól az első gyermekig. A párválasztás, a házasság és a gyermek a moldvai magyarok szokás- és hiedelemvilágában*. Tortoma Kiadó, Barót 2020. 454 old.

„*Beadta a nyakát a járamba*” – ez jutott eszembe amikor Halász Péter pusztinai „nyírászás” borítóju könyvét elolvastam. A 2020 végén megjelent,

454 oldalas kötet anyagát a szerző egy életen keresztül gyűjtötte, írta, jegyzetelte. Halász Péter fiatalkora óta foglalkozik a moldvai magyarok műveltségével,

Fazakas-Timaru Carina (1995) – doktorandus, Debreceni Egyetem, Történelem és Néprajzi Doktori Iskola, timarucarina@yahoo.com